

طرح نظام جامع نظارت بر تحقق چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق 1404 هـ ش

دکتر محمدوزین کریمیان*

چکیده

با دیدگاهی منطقی و بنابر قاعده، مسیر تحقق چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق 1404 هجری شمسی، در نظام برنامه‌ریزی کشور ما، همانا خط سیر تحقق سیاست‌های کلی نظام و مسیر اجرای برنامه‌های پنج‌ساله جمهوری اسلامی ایران و برنامه و بودجه سالانه کل کشور است. بنابراین، اولین زنجیره پرسش‌های منطقی قابل طرح در سطح نظری، این است که سیاست‌های کلی نظام، بر فرض تحقق کامل عملی، تا چه اندازه تحقق چشم‌انداز را تضمین می‌کنند و برنامه‌های پنج‌ساله چه مقدار سیاست‌های کلی نظام را در خود انعکاس می‌دهند و برنامه‌های سالانه تا چه حدود تأمین‌کننده اجرای برنامه‌های پنج‌ساله می‌باشند. از این روی، بررسی جامعیت، مانعیت و انطباق مفاد هر سطح از این زنجیره اسناد با سند سطح بالاتر خود، از جهت تحقق چشم‌انداز، نسبت به نظارت بر اجرای آنها واجد اولویت است. در پژوهش حاضر، پس از مروری کلی بر چشم‌انداز و تعریف سیاست‌های کلی و اقسام آنها، ضرورت به کارگیری رویکردهای مناسب علمی و سطوح تجزیه و تحلیل متناسب با آن تبیین، و بر آن مبنا، پیشنهادهایی ارائه می‌گردد.

واژگان کلیدی

نظارت، چشم‌انداز، سیاست‌های کلی، نظام برنامه‌ریزی، برنامه پنج‌ساله، برنامه سالانه کل کشور.

Email: karimianmo@yahoo.com

* استادیار دانشگاه شاهد

تاریخ پذیرش:

تاریخ ارسال: 89/07/13

89/11/06

مقدمه

قانون اساسی هر کشور را باید منشأ اساسی چشم‌انداز و سیاست‌های کلی آن کشور دانست. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران را نیز می‌توان ترسیم‌کننده بنیانی افق‌های مطلوب و خط سیر اصلی رسیدن به آن افق‌ها به حساب آورد. با وجود این و با توجه به ضرورت طراحی خط مشی‌هایی موقعیتی که بتوانند کشور را به صورت مرحله‌ای از وضع موجود به سوی وضع مطلوب پیش برند، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران "تعیین سیاست‌های کلی نظام ... " و "نظارت بر حسن اجرای آن" را از وظایف و اختیارات رهبر دانسته است (اصل یکصد و دهم)^(۱). مقام معظم رهبری، چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق 1404 و مجموعه‌هایی از سیاست‌های کلی را تعیین نموده‌اند. ایشان، نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام را به مجمع تشخیص مصلحت نظام تفویض فرموده‌اند^(۲).

از نظر رویکرد سیستمی^۱، نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی و تحقق چشم‌انداز، مستلزم طراحی و توسعه

نظام (سیستم)^۲ نظارتی مناسب و به روز کردن متناوب آن است. از لحاظ رویکرد ساختاری^۳ هر سیستم دارای سیستم‌های فرعی^۴ و سیستم فراگیر است^۵. سیستم‌های فرعی با هم در جهت اهداف سیستم تعامل^۶ دارند. از دید رویکرد فرایندی^۷، سیستم، دارای ورودی^۸، مجموعه عملیات، خروجی^۹، و بازخور^{۱۰} است^(۵). سیستم نظارت باید با سایر سیستم‌های حاکمیتی در جهت تحقق اهداف سیستم فراگیر خود- یعنی نظام حاکمیت- تعامل داشته باشد.

از دیگر روی، جامع‌نگری رویکرد سیستمی مستلزم به کارگیری رویکردهای گوناگون مناسب علمی است. ضرورت به کارگیری رویکردهای گوناگون، از آنجا در حوزه علوم انسانی و اجتماعی حساسیت مضاعف می‌یابد که توصیف‌های^{۱۱} حاصل از به کارگیری آنها در مطالعات و پژوهش‌ها، نه تنها مغایر، بلکه گاه متعارض خواهند بود؛ و از آنجا که تجویز^{۱۲} (پیشنهاد) راه حلی برای

2. System
3. Structure
4. Subsystem
5. Suprasystem
6. Interaction
7. Process
8. Input
9. Output
10. Feedback
11. Description
12. Prescription

1. System Approach

ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل.

در متن سند چشم‌انداز، برای جامعه ایرانی در افق این چشم‌انداز ویژگی‌هایی نیز برشمرده شده است- با عبارت "چنین ویژگی‌هایی" در "ملاحظه" سند نیز آمده است که در تهیه، تدوین و تصویب برنامه‌های توسعه و بودجه‌های سالانه، این نکته مورد توجه قرار گیرد که: شاخص‌های کمی کلان آنها از قبیل: نرخ سرمایه‌گذاری، ... باید متناسب با سیاست‌های توسعه و اهداف و الزامات چشم‌انداز، تنظیم و تعیین گردد و این سیاست‌ها و هدف‌ها به صورت کامل مراعات شود (کمیسیون حقوقی و قضایی دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام، 1388، صص 5-6).

1-2- مرور اجمالی سیاست‌های

کلی نظام و بررسی کلی اقسام آن
در حکم مورخ 1379/11/3 مقام معظم رهبری در مورد تأیید سیاست‌های کلی، از جمله، چنین آمده است: اینک در مرحله جدید از تعیین سیاست‌های کلی نظام و در پی دریافت مشورت‌های مجمع تشخیص

حل مسائل- اعم از رفع نقص(ها) و یا اشکال(های) احتمالی و یا توسعه نظام موجود- همانا ترجمه توصیف‌هاست، تعارض پیشنهادها موجب سرگردانی مجریان خواهد شد.⁽⁶⁾

بنابراین، مسئله پژوهش حاضر تبیین ضرورت به کارگیری رویکردهای گوناگون مناسب علمی برای نظارت بر تحقق چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق 1404 ه.ش. است.

1- مروری کلی بر چشم‌انداز و تعریف سیاست‌های کلی نظام و اقسام آنها

در اینجا، ابتدا چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق 1404 مورد مرور کلی واقع می‌شود و پس از آن، تعریف سیاست‌های کلی نظام ارائه، و اقسام این سیاست‌ها بررسی کلی می‌گردند.

1-1- مرور کلی چشم‌انداز

جمهوری اسلامی ایران در افق 1404 هجری شمسی

با اتکال به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش برنامه‌ریزی شده و مدبرانه جمعی و در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی، در چشم‌انداز بیست‌ساله:

مصلحت نظام مطابق بند یکم اصل یکصد و دهم قانون اساسی اولسین مجموعه از سیاست‌های کلی و بلندمدت جمهوری اسلامی در موضوعاتی که در نظر آن مجمع از اولویت بیشتری برخوردار بوده است (امنیت اقتصادی- انرژی- منابع آب- بخش معدن- منابع طبیعی- بخش حمل‌ونقل) تعیین و به قوای سه گانه کشور ابلاغ می‌گردد. ایشان همچنین "یادآوری" کرده‌اند که "سیاست‌های ابلاغی در چارچوب اصول قانون اساسی نافذ است و تخطی از این قانون در اجرای سیاست‌های کلی پذیرفته نیست." (روابط عمومی دبیرخانه مجمع، 1388، ص 28). پس از آن نیز مجموعه‌هایی از سیاست‌های کلی نظام به تصویب رسیده است.

علاوه بر این‌گونه سیاست‌ها، سیاست‌های کلی هر برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران نیز به موقع خود تصویب و ابلاغ می‌گردد.

در پی ابلاغ سند چشم‌انداز بیست‌ساله، سیاست‌های کلی برنامه چهارم که نخستین برنامه دوران بیست ساله بود، ابلاغ گشت. در متن نامه رهبر معظم انقلاب به رئیس جمهور وقت، از جمله چنین آمده بود: "انتظار

می‌رود چارچوب این سیاست‌ها و نقاط مورد تکیه در آن بتواند به تدوین برنامه‌ای جامع و عملیاتی برای دوره پنج‌ساله بینجامد. ... برخی از سیاست‌های کلی مطرح در برنامه سوم از توجه کافی در تقنین و اجراء برخوردار نگشت" (روابط عمومی دبیرخانه مجمع، 1388، ص 91).

سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران نیز "با رویکرد مبنایی پیشرفت و عدالت تنظیم شده" و ابلاغ گشت. در نامه ابلاغ این سیاست‌ها- از سوی رهبر معظم انقلاب به رئیس جمهور- نیز از جمله چنین آمده است: "سیاست‌های کلی برنامه پنجم که باید مبنای تهیه و تدوین قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران باشد..." (کمیسیون حقوقی و قضائی دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام، 1388، ص 44).

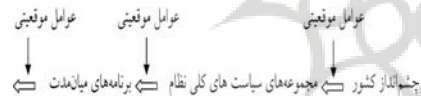
2- تبیین ضرورت به کارگیری رویکردهای گوناگون مناسب علمی و ضرورت ترسیم سطوح مناسب تجزیه و تحلیل

علاوه بر مبنای شناخت‌شناسی ضرورت به کارگیری رویکردهای گوناگون و حساسیت مضاعف آن در حوزه علوم انسانی و اجتماعی

2-1-2- **سطوح:** سطح آرمان، سطح واسط آرمان و عمل، سطح عمل. در موضوع نظارت بر تحقق چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق 1404 ه.ش، می‌توان این چشم‌انداز را سطح آرمان، مجموعه سیاست‌های کلی نظام و برنامه‌های پنج‌ساله⁽⁹⁾ را سطح واسط، و برنامه‌های سالانه را برنامه سطح عمل دانست.

2-1-3- **مراحل:** تحقق چشم‌انداز

کشور، مستلزم ترسیم مجموعه‌های سیاست‌های کلی نظام و برنامه‌های میان‌مدت و تحقق این مجموعه، مستلزم ترسیم برنامه‌های سالانه است. این را می‌توان فرآیند تحقق نظری دانست و به صورت زیر قابل نمایش است:

برنامه‌های سالانه

نمودار شماره (1) - فرآیند تحقق نظری چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران

مراحل تحقق عملی نیز به صورت زیر قابل نمایش است:

اجرای برنامه‌های سالانه اجرای برنامه‌های میان‌مدت تحقق مجموعه‌های سیاست‌های کلی نظام تحقق چشم‌انداز

که در مقدمه مقاله حاضر مد نظر واقع شده است، پرسشی اساسی که در اینجا باید طرح گردد، این است که به کارگیری کدام رویکردها در نظارت بر تحقق چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نظام برای حصول اطمینان از جامعیت نظارت ضروری است؟ این نکته نیز مد نظر است که هر رویکرد مقتضی سطح تجزیه و تحلیل مناسب خود است.

2-1- تبیین ضرورت به کارگیری رویکردهای گوناگون مناسب علمی

در موضوع مقاله حاضر، نظارت جامع، نظارتی است که بتواند ابعاد، سطوح و مراحل مسیر تحقق چشم‌انداز را بسنجد و نسبت عملی تحقق و اجراء را با سازمان حاکمیت روشن سازد. به عبارت دیگر، معلوم گرداند که تا چه اندازه چند و چون اجراء را می‌توان ناشی از توانایی و اراده مجریان دانست و تا چه حد ممکن است آن را ناشی از ساختار و محتوای چشم‌انداز، سیاست‌های کلی نظام و برنامه‌ها و چگونگی شکل‌گیری آنها تصور نمود؟ جنبه‌ها، سطوح و مراحل مورد نظر را می‌توان با مروری کلی بر محتوای اسناد نظام برنامه کشور به صورت زیر ترسیم نمود:

2-1-1- **جنبه‌ها:** سیاسی، اقتصادی،

اجتماعی، فرهنگی⁽⁷⁾ و حقوقی⁽⁸⁾.

نمودار شماره (2) - مراحل تحقق عملی چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران

مراحل تحقق نظری و عملی چشم‌انداز کشور را می‌توان در نمودار شماره (3) تجسم نمود.

اجرای برنامه‌های سالانه → اجرای برنامه‌های میانه‌مدت → تحقق بجزئیات

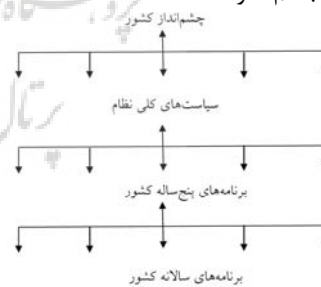
سیاست‌های کلی نظام → تحقق چشم‌انداز

نمودار شماره (3) - تحقق نظری و عملی چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران

4-1-2- سازمان اجراء: حرکت در

مسیر تحقق چشم‌انداز کشور را باید وظیفه نظام حاکم و آحاد ملت دانست. با وجود این، نظام حاکم باید با اتخاذ خط مشی‌های درست، تسهیل‌گر و تقویت‌کننده هم‌راستایی رفتار سازمان‌ها، گروه‌ها، خانواده‌ها و افراد با تحقق چشم‌انداز باشد.

از دیدگاه اجرایی، مراتب تحقق چشم‌انداز کشور را می‌توان در نمودار شماره (4) تجسم نمود.

تعریف علامت‌ها: ↓ تجزیه نظری.

↑ ترکیب عملی و تعامل.

نمودار شماره (4) - مراتب سازمانی اجرا در تحقق چشم‌انداز کشور

2-2- رویکردهای علمی و سطوح

تجزیه و تحلیل: ابتدا، رویکردهای علمی اصلی هر جنبه، سطح، مرحله و مرتبه سازمانی اجراء پیشنهاد می‌گردند و آن‌گاه، سطح تجزیه و تحلیل متناسب با هر رویکرد تشخیص داده خواهد شد.

2-2-1- رویکردهای علمی: با

توجه به جنبه‌ها، سطوح، مراحل، و سازمان اجرایی مطرح شده در بالا، رویکردهای علمی اصلی، به شرح زیر پیشنهاد می‌گردند:

جنبه‌ها: رویکرد سیاسی (علم سیاست)، رویکرد اقتصادی (علم اقتصاد)، رویکرد اجتماعی (جامعه‌شناسی)، رویکرد فرهنگی (فرهنگ‌شناسی و علم اخلاق)، رویکرد حقوقی (علم حقوق).

سطوح: رویکرد آرمانی (آرمان‌شناسی ملی)، رویکرد راهبردی ملی (خط مشی‌گذاری عمومی)^{۱۳}، مدیریت راهبردی^{۱۴} (۱۰)، رویکرد برنامه‌ریزی ملی (مدیریت دولتی، اقتصاد کلان)، رویکرد بودجه‌ای (علم بودجه).

مراحل: همان رویکردهای سطوح.

13. Public Policy Making
14. Strategic Management

رویکرد راهبردی ملی - سطح کلان (سطح کشور)؛

رویکرد برنامه‌ریزی ملی - سطح کلان (سطح کشور)، سطح میانه (سطح سازمان)؛

رویکرد بودجه‌ای - سطح کلان (سطح کشور)، سطح میانه (سطح سازمان)؛

رویکرد مدیریتی - سطح میانه (سطح سازمان)؛

رویکرد رفتاری - سطح میانه (سطح گروه و سطح سازمان)، سطح خرد (سطح فرد).

در روش‌شناسی علمی، فایده عملی ترسیم رویکردها و سطوح این است که رویکرد، موضوع (زمینه اصلی) داده‌های مورد نیاز برای تحلیل، و سطح تجزیه و تحلیل، سطح این داده‌ها را مشخص می‌سازد.

بدون مهندسی درست و دقیق این رویکردها، سیستم پژوهش - و در این مقاله، نظام نظارت بر چند و چون تحقق چشم‌انداز کشور - از سویی با عدم جامعیت داده‌ها، و از سوی دیگر و در بعضی از موضوعات، با فزونی بی‌رویه داده‌ها⁽¹¹⁾ مواجه خواهد شد. رویکرد و سطح تجزیه و تحلیل را می‌توان تحدید افقی و عمودی داده‌ها به حساب آورد.

برای مثال، رویکرد سیاسی مبین ضرورت در دست بودن اطلاعات سیاسی برای نظارت مورد نظر، و سطح کلان، تحدید

سازمان اجراء: رویکرد حقوقی (حقوق اساسی - حقوق اداری)، رویکرد مدیریتی (مدیریت دولتی)، رویکرد رفتاری (مدیریت رفتار سازمانی، روانشناسی).

2-2-2- سطوح تجزیه و تحلیل:

هر رویکرد علمی، مقتضی سطح تجزیه و تحلیل متناسب با خود است. این سطوح تا آنجا که برای موضوع نظارت بر تحقق و اجرای چشم‌انداز کشور، سیاست‌های کلی نظام، برنامه‌های پنج‌ساله، و برنامه‌های سالانه هم مناسب باشند، چنین به نظر می‌رسند:

رویکرد سیاسی - سطح کلان (سطح کشور)؛

رویکرد اقتصادی - سطح کلان (سطح کشور)؛

رویکرد اجتماعی - سطح کلان (سطح جامعه)؛

رویکرد فرهنگی - سطح کلان (سطح جامعه)، سطح میانه (سطح سازمان)؛

رویکرد اخلاقی - سطح کلان (سطح جامعه)، سطح میانه (سطح سازمان)، سطح خرد (سطح فرد)؛

رویکرد حقوقی - سطح کلان (سطح کشور)، سطح میانه (سطح سازمان)؛

این اطلاعات، به اطلاعات راجع به نهادها و ساختارهای سیاسی ملی و الگوی روند آنها در سطح ملی و در مجموع است.

از دیدگاه ریاضیات بردارها، می‌توان محدوده اطلاعات مورد نیاز در این حوزه را بردارهای برآیند مجموعه‌های بردارهای سیاسی در سطح ملی دانست. رویکرد رفتاری و سطوح مربوطه نیز مبتن بر ضرورت توجه به الگوهای رفتاری در سطح افراد، گروه‌ها، و سازمان‌هاست.

روشن است که الگوی رفتاری آحاد، گروه‌ها و سازمان‌های ملتی که در مسیر تحقق آرمان‌های خود قرار دارد واجد ویژگی‌ها و امتیازاتی است و سیستم نظارتی مورد نظر باید مراقبت نماید که چه مقدار و چگونه این الگوهای رفتاری در مسیر تحقق چشم‌انداز قرار دارند.

واضح است که داده‌ها باید با شاخص‌های روا^{۱۵} و پایا^{۱۶} گردآوری، بازتنظیم و تحلیل گردند و در این راستا باید هر شاخص دارای استاندارد علمی مناسب بومی و یا بومی شده باشد.

فرجام

نتیجه: برای طراحی نظام جامع نظارت بر تحقق چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق 1404 ه.ش، "رویکرد سیستمی" مناسب به نظر می‌رسد. جامعیت این رویکرد مقتضی توجه به ابعاد، سطوح، مراحل و سازمان اجرایی تحقق چشم‌انداز است و در این راستا، ضرورت تشخیص و به کارگیری رویکردهای علمی مناسب آشکار می‌شود. هر رویکرد نیز دارای سطح تجزیه و تحلیل متناسب با خود است.

پیشنهاد: در مقاله حاضر الگویی پایه ای برای طراحی نظام جامع نظارت بر تحقق چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران ارائه شده است. طراحی تفصیلی این سیستم - شامل تشخیص و ترسیم رویکردهای علمی و سطوح متناسب با آنها و نیز، شاخص‌ها و استانداردهای علمی مناسب - و اجرای آزمایشی آن را می‌توان راهی اطمینان‌بخش در مسیر تحقق آرمان‌های ملی به حساب آورد.

پانوشته‌ها

اصل یکصد و دهم: وظایف و اختیارات رهبر: تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام.

15. Valid
16. Reliable

نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام.

...

2- مقام معظم رهبری بر اساس قسمت آخر اصل یکصد و دهم قانون اساسی " نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام" را به مجمع تشخیص مصلحت نظام تفویض نموده‌اند. مجمع یادشده تدوین "مقررات نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام" را در جلسه 1384/3/21 خود نهایی نموده و مقام معظم رهبری پس از اصلاحات " مقررات نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام" را طی ده ماده و شش تبصره در تاریخ 1384/6/20 به مجمع تشخیص مصلحت نظام ابلاغ کرده‌اند (کمیسیون حقوقی و قضایی دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام، 1388، ص 83).

3- سیستم، مجموعه‌ای است از عناصر که با هم در جهت تحقق هدف مشترک، تعامل Interaction دارند. این عناصر، همان سیستم‌های فرعی Subsystems می‌باشند. ساختار و رفتار هر سیستم در سیستم بزرگ‌تر خود Suprasystem تحلیل می‌شود.

4- مراد از تعامل، همانا، اثرگذاری و اثرپذیری همزمان است؛ به گونه‌ای که در تعامل الف با ب، بتوان هرکدام از اینها را در هر لحظه، هم کنش‌گر و هم واکنش‌گر دانست.

5- نمودار سیستم با رویکرد فرایندی:

6- می‌توان تفصیل این موضوع را در مقاله زیر یافت: کریمیان، محمد وزین، رویکردهای حقوقی و مدیریتی در نظارت و بازرسی، فصلنامه "نظارت و بازرسی"، شماره 1.

7- در اینجا، اخلاق نیز جزو فرهنگ به حساب آمده است. آن بخش از اخلاقیات را که با قواعد حقوقی - به ویژه، با قوانین - تضمین گشته‌اند، می‌توان جزو جنبه حقوقی نیز به حساب آورد. بعضی از قواعد حقوقی، اخلاقی - نی - می - باش - اند (D.L.A.Barker&C.F.Padfield, 1998, pp.1-2).

8- دسته بندی عناوین و موضوعات سیاست های کلی:

الف) امور علمی، فرهنگی و اجتماعی.
ب) امور سیاسی (داخلی و بین المللی)، دفاعی و امنیتی.

ج) امور اقتصادی (کلان)، بازرگانی و اداری.
د) امور زیربنایی و تولیدی.

ه) امور حقوقی و قضائی (روابط عمومی دبیرخانه مجمع، 1388، صص 11-12).

9- چشم‌انداز بیست‌ساله به چهار برنامه پنج‌ساله و هر برنامه پنج‌ساله به پنج برنامه سالانه قابل مرحله‌بندی است.

10- طراحی راهبرد (در مدیریت استراتژیک) نباید با خط مشی‌گذاری عمومی اشتباه شود. خط مشی عمومی، بیشتر در حوزه دولت و سازمان‌های عمومی کشور مطرح است و یکی از تمایزهای آن با راهبرد (استراتژی) - که بیشتر برای حوزه طراحی‌های نظامی و بعضی از حوزه‌های مدیریت مناسب است - در این

9. نامه رهبر معظم انقلاب به رئیس جمهور وقت در خصوص ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه چهارم. است که باید در چارچوب قوانین (قانون اساسی، "قانون"، ...) باشد و خود نیز به صورت قانون تصویب می‌گردد؛ در حالی که راهبرد، کافی است که مخالف قانون نباشد.

منبع لاتین

10. D.L.A. Barker and C.F. Padfield (1998), *Law Made Simple*, tenth edition, Butterworth- Heinemann.
11. Information Overloading. فزونی داده‌ها Information Overloading. حالتی است که داده‌های بیش از حد نیاز و خارج از توان هاضمه سیستم - یعنی، خارج از توان تجزیه و تحلیل و بهره برداری - گردآوری می‌گردد و یا به طرق دیگر وارد سیستم می‌شود.

منابع فارسی

1. حکم مورخ 1379/11/3 مقام معظم رهبری در مورد تأیید سیاست‌های کلی.
2. چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق 1404 هجری شمسی.
3. روابط عمومی دبیرخانه مجمع (1388)، *مجموع مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام*، اداره کل ارتباطات دبیرخانه مجمع.
4. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
5. کریمیان، محمد وزین، رویکردهای حقوقی و مدیریتی در نظارت و بازرسی، *فصلنامه نظارت و بازرسی*، شماره 1.
6. کمیسیون حقوقی و قضائی دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام (1388)، *مجموعه چشم‌انداز و سیاست‌های کلی جمهوری اسلامی ایران*.
7. مقررات نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام، ابلاغ به مجمع تشخیص مصلحت نظام، از سوی مقام معظم رهبری در تاریخ 1384/6/20.
8. نامه رهبر معظم انقلاب به رئیس جمهور در خصوص ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه پنجم.